

Za objavljivanje

amnesty international

CRNA GORA

Pravo na obeštećenje i reparaciju porodica "nestalih lica"

AI Index: EUR 66//01/2006

Medjunarodni sekretarijat, 1 Easton Street, London WC1X 0DW, UK

CRNA GORA

Pravo na obeštećenje i reparaciju porodica "nestalih lica"

Amnesty International izražava zabrinutost zbog propusta crnogorskih vlasti da omoguće reparaciju, uključujući obeštećenje i naknadu, preživjelim žrtvama i rodbini preminulih žrtava kršenja ljudskih prava iz 1992.

Ova organizacija izražava posebnu zabrinutost zbog propusta crnogorskih vlasti da obezbijede pravovremeno pokretanje nezavisne i nepristrasne istrage o "nestanku lica" i pred lice pravde izvedu sve one koji su odgovorni za hapšenje i kasnije prinudni nestanak oko 83 civila bošnjačke nacionalnosti, koji su 1992 očigledno "deportovani" iz Crne Gore u tadašnju Republiku Bosnu i Hercegovinu. Amnesty International takodje izražava svoju zabrinutost zbog propusta nadležnih vlasti da kasnije preživjelim žrtvama i rodbini "nestalih lica" pruže obeštećenje i reparaciju. Pored toga, Amnesty International takodje izražava svoju zabrinutost zbog očiglednog nedostatka institucionalne nezavisnosti od strane Državnog tužioca i sudskih vlasti u odnosu na građanske i krivične postupke u vezi sa ovim prinudno nestalim licima.

Amnesty International smatra "nestalim" ovih 83 lica. Organizacija smatra da se radi o prinudnom nestanku uvijek kada postoje osnovani razlozi da se vjeruje da je neko lice lišeno slobode (uključujući hapšenje, zatvaranje ili otmicu) od strane državnih organa ili uz pristanak, saglasnot ili odobrenje države, i kada vlasti poriču da je žrtva zatvorena, ili kada kriju ili odbijaju da daju bilo koje druge informacije o pojedinostima u vezi takvih lica ili njihove sudbine, stavljajući tako takva lica van svake zaštite zakona.

Prinudni nestanak lica predstavlja nedvosmislena i flagrantna kršenja osnovnih ljudskih prava koja su sadržana u brojnim medjunarodnim sporazumima o ljudskim pravima, uključujući i Medjunarodnu uredbu o građanskim i političkim pravima (ICCPR) i Evropsku povelju o zaštiti ljudskih prava i osnovnih sloboda (ECHR).

Sasvim je jasno propisano međunarodnim pravom da se prinudnim nestankom lica krši pravo na život (Član 6 ICCPR) i Član 2 (ECHR), pravo da se ne smije biti predmetom mučenja ili okrutnog, neljudskog ili ponižavajućeg postupanja ili kažnjavanja (Član 7 ICCPR i Član 3 ECHR), i pravo na slobodu i bezbjednost lica i zabranu svojevoljnog zatvaranja (Član 9 ICCPR i Član 5 ECHR). Pored toga, prinudnim nestankom "nestalo" lice se lišava prava da pred zakonom bude priznato (Član 16 ICCPR) i da mu se omogući ravnopravna zaštita (Član 26 ICCPR), i pravo na pravično sudjenje (Član 14 ICCPR, i Član 6 ECHR). Pored toga, prinudnim nestankom se krše prava žrtve i njihovih porodica na porodični život (Član 17 ICCPR i Član 8 ECHR) i države se smatraju odgovornim za patnje prouzrokovane članovima porodica, kao i kršenja zabrane protiv mučenja i svih drugih vrsta zlostavljanja. Kako se prinudnim nestankom krši istovremeno više ljudskih prava, ono se smatra "višestrukim" ili "kumulativnim" kršenjem ljudskih prava.

Amnesty International pozdravlja činjenicu da je konačno u oktobru 2005, 13 godina nakon događaja o kojima se ovdje govori, Državni tužilac Crne Gore preduzeo korake oko pokretanja istrage u vezi šest bivših službenika policije koji su osumnjičeni za sudjelovanje u "deportaciji" bošnjačkih civila. Međutim, organizacija izražava svoje žaljenje što istražni sudija više od godinu dana nakon toga, odnosno sve do novembra 2006, nije uputio pozive za svjedočenje, uključujući i rodbinu nestalih koja živi u Bosni i Hercegovini (BiH).

Amnesty International napominje da je odgovor od Vesne Medenice, Vrhovnog državnog tužioca, u ime Miraša Radovića, Ministra pravde, primila 24 novembra a na pismo koje je poslala Ministru pravde 29 marta 2006. U tom odgovoru Vrhovni državni tužilac izvještava o mjerama preduzetim od strane Višeg državnog tužioca u januaru i avgustu 2005 kojima se Istražnom sudiji Višeg suda Podgorica preporučuje otvaranje istrage. Organizacija takodje napominje da se u septembru 2006 Viši državni tužilac takodje obratio Predsjedniku Vrhovnog suda Republike Crne Gore ističući "značaj efikasnosti postupka u ovom slučaju, značaj poštovanja propisanih rokova u skladu sa crnogorskim zakonodavstvom, kao i isticanje njegove spremnosti da se angažuje u borbi protiv ratnih zločina".

Organizacija pozdravlja ove mjere. S tim u vezi, Amnesty International naglašava da su oni koji su bili pozvani kao svjedoci podnijeli zahtjev da im se dozvoli da svjedoče u sudovima BiH. Organizacija misli da ovi zahtjevi još uvijek nisu odobreni od strane suda. U interesu pravde, a imajući u vidu prethodne propuste vlasti u Srbiji i Crnoj Gori da omoguće adekvatnu zaštitu svjedoka na sudjenju Sjeverinu tokom 2003 (1), Amnesty International preporučuje vlastima da preduzmu mjere saradnje sa sudovima u BiH kako bi se omogućilo svjedocima da svoje iskaze daju putem video-linka. (2)

- (1) Vidi Amnesty International, Srbija i Crna Gora: Izgubljena godina. Ključne obaveze preuzete u vezi ljudskih prava i dalje se ne ispunjavaju kako je obećano Savjetu Evrope. AI Index EUR 70/005/2005, str.8.
- (2) Za takve mogućnosti, vidjeti na primjer: Sporazum između Međunarodnog krivičnog suda i Evropske unije za saradnju i pomoć, (ICC-PRES/01-01.06), http://www.icc-cpi.int/library/about/officialjournal/ICC-PRES-01-06-06_English.pdf. Član 14 predviđa upotrebu video-konferencijske opreme EU ili kada to nije moguće, ICC opreme. Takve se mogućnosti takodje koriste i u domaćim sudovima u čitavom regionu, na primjer, kada se radi o repatriiranim svjedocima u slučajevima trgovine ljudima.

Što se tiče građanskih postupaka u vezi reparacije, Amnesty International podsjeća crnogorske vlasti da shodno Poglavlju A (2) Deklaracije UN o osnovnim načelima pravde za žrtve zločina i zloupotrebe vlasti, "Lice se može smatrati žrtvom u skladu sa ovom Deklaracijom, bez obzira da li je počinioc identifikovan, uhapšen, krivično gonjen ili osuđen i bez obzira na porodični odnos između počinioca i žrtve. Izraz 'žrtva' također podrazumijeva, u odgovarajućim slučajevima, neposrednu porodicu ili izdržavana lica direktne žrtve i lica koja su pretrpjela štetu u pokušaju da pomognu ožalošćenim žrtvama ili da spriječe da dodje do nastanka žrtve. (3) Obaveza plaćanja reparacije za žrtve kršenja ljudskih prava stoga ne zavisi od krivičnog gonjenja, mada se krivično gonjenje počinioca može smatrati sastavnim dijelom prava na obeštećenje.

Amnesty International stoga izražava svoju zabrinutost što većina žrtava ovog zločina, uključujući i preživjele članove porodica žrtava prinudnog nestanka, još uvijek nije dobila reparaciju, kao i što prethodna odluka suda o odlaganju ovih postupaka ima za rezultat daljnje odlaganje njihovih prava na obeštećenje koja su zagarantovana međunarodnim i drugim standardima kao i odlukama Evropskog suda za ljudska prava.

Pravo na efikasan pravni lijek, kako je garantovano Članom 2 (3) ICCPR - čiji je Srbija i Crna Gora (SCG), kao pravni nasljednik Savezne Republike Jugoslavije (SRJ), bila član i čiji je Crna Gora sada član - zahtijeva od država članica sljedeće:

"(a) da svakom licu čija su ovdje priznata prava ili slobode prekršena, bude omogućen efikasan pravni lijek, bez obzira što je takav prekršaj izvršen od strane službenih lica; (b) da se svakom licu omogući pravni lijek koji traži i propiše od strane nadležnih sudskih, upravnih ili zakonodavnih vlasti, ili drugih nadležnih vlasti predviđenih pravnim sistemom date države, kao i da se razvijaju mogućnosti pravnog lijeka; (c) da se obezbijedi primjena od strane nadležnih vlasti tako odobrenih pravnih lijekova".

Nadalje, i pored toga što SRJ nije u to vrijeme bila članica ECHR, a zbog kontinuirane prirode ovog zločina - koji ostaje neriješen sve dok se ne utvrdi sudbina i pojedinosti o "nestalim licima" - kao i zbog činjenice da je SCG bila član sve do januara 2006, Amnesty International smatra da su odredbe ECHR također primjenjive.

Organizacija skreće pažnju da je, u ovom posebnom slučaju, Evropski sud za ljudska prava zaključio da je propust tuženika da izvrši istragu slučaja nestalih lica rezultirao nastavkom kršenja zabrane protiv mučenja i ostalog zlostavljanja kako je to propisano Članom 3 ECHR i da je "šutnja vlasti Države-tuženika uprkos stvarnoj brizi članova porodica nestalih lica dostigla nivo takve ozbiljnosti koji se može kategorisati samo kao neljudsko postupanje u smislu Člana 3". (Slučaj Kipar v. Turska, presuda Evropskog suda za ljudska prava, 10 maj 2001, stavovi 136 i 156-158).

(3) Usvojeno rezolucijom Generalne skupštine broj 40/34 od 29 novembra 1985.

Amnesty International dalje napominje da je obaveza vlasti da pokrene neodložnu, nezavisnu, temeljitu i nepristrasnu istragu i da u takvim slučajevima obezbijede pravni lijek, sadržana u obavezama da se pruži obeštećenje i omogući uvažavanje i zaštita prava na život i zabranu mučenja i ostalog zlostavljanja u skladu sa ICCPR i ECHR.

U periodu između 19. maja 1992. i 27. maja 1992., 83 lica bošnjačke nacionalnosti koja su pobjegla od oružanog sukoba u BiH, uhapšena u Crnoj Gori od strane pripadnika crnogorske policije. Oni su nakon toga krajem maja predati u ruke članovima tadašnjih *de facto* vlasti Republike Srpske (RS) u BiH, uključujući Vojsku Republike Srpske i policiju RS. Sa izuzetkom osam preživjelih lica, 21 lica za koje se vjeruje da su ubijeni u zatvoru KP Dom-a u Foči, BiH, i 6 lica čiji su posmrtni ostaci ekshumirani i identifikovani u Sremskoj Mitrovici i Miljevini (vidi dole), sudbina i pojedinosti preostalih 34 lica nakon njihovih hapšenja ostaje i dalje nepoznata. (4)

U pismenom izvještaju na pitanje postavljeno u Parlamentu 24. novembra 1992., tadašnji Ministar unutrašnjih poslova Nikola Pejaković izjavio je da je deportacija 69 muškaraca čija su imena navedena za deportaciju iz Crne Gore u pisanom dokumentu napisanom od strane zvaničnika Ministarstva unutrašnjih poslova Crne Gore, izvršena nakon konsultacija sa Državnim tužilaštvom Crne Gore. U skladu sa tim pismom, ta lica su uhapšena i zatvorena od strane Ministarstva unutrašnjih poslova na zahtjev vlasti Republike Srpske pod sumnjom da su umiješana u ozbiljne zločine bilo tokom ili neposredno prije rata u Bosni i Hercegovini. Odluka da se ovih 69 muškaraca izruči vojnim i policijskim vlastima RS je donijeta od strane tužioca uz navodjenje njegove nemogućnosti "da vrši krivično gonjenje optuženih zbog poteškoća oko dobijanja relevantnih materijalnih dokaza i izjava svjedoka", i koji je kasnije odobrio njihovu "ekstradiciju", bez sprovođenja bilo kakvog zvaničnog postupka, pristupa sudu advokata ili njihovih porodica, čak i pored toga što u to vrijeme nisu bili na snazi nikakvi sporazumi o ekstradiciji.

Amnesty International je svjesna činjenice da su tada crnogorske vlasti pogriješile ne uzevši u obzir da su ovih 83 lica izbjeglice kako se to podrazumijeva Konvencijom UN iz 1951., a odnosi se na status izbjeglica. Međutim, kako se kasnije utvrdilo, kao i u presudama u slučaju Tadić, srpska (crnogorska) granica sa Bosnom i Hercegovinom je bila međunarodno priznata granica 19. aprila 1992. Ova Organizacija također napominje da je Državni tužilac Crne Gore (u prijedlogu o kome će kasnije biti riječ) naknadno priznao da su ova lica bile izbjeglice kako je to definisano Konvencijom o izbjeglicama iz 1951.

U skladu sa odgovorom koji su crnogorske vlasti dale jednom od rodbine "nestalih" lica, ova lica su bila deportovana "da bi u Bosni bila razmijenjena za uhapšene borce srpskih teritorijalnih jedinica" (pismo Danijeli Stupar Titorić, avgust 1992).

- (4) Amnesty International napominje da vlasti također nisu odgovorile na zahtjeve uložene 2004. od strane porodice Malika Meholjića da im se pruže informacije o njegovoj sudbini i pojedinostima njegovog nestanka. Malik Meholjić, predratni gradonačelnik Srebrenice, navodno "nestao" 15. maja 1992. iz policijske stanice u Baru. Ovaj slučaj (broj 10000023) dostavljen je Vladi Crne Gore od strane Radne grupe UN za prinudne i nedobrovoljne nestanke; slučaj je označen kao "neriješen".

U skladu sa presudom Tribunala u slučaju *Krnjelac* (slučaj broj: IT-97-25-T, 15 mart 2002, stav 190-1), 21 jedno od ovih lica je bilo transportovano iz policijske stanice u Herceg Novom u Crnoj Gori i odvedeno u zatvor KP doma u Foči, sadašnja Bosna i Hercegovina, tada pod kontrolom *de facto* vlasti bosanskih Srba. Po njihovom dolasku u KP dom 25 maja 1992, ove ljude je presrela grupa od 10 ljudi u uniformama koji su ih počeli tući po izlasku iz autobusa. Vjeruje se da je većina od ovih 21 lica poslije ubijena u KP domu u Foči. (5)

Tijela četiri od 23 lica "deportovana" autobusom iz Herceg Novog 28 maja 1992, koja su navodno trebala da budu predana policiji u Srebrenici, naknadno su pronadjena u rijeci u Sremskoj Mitrovici nakon što su tu zakopana 1992. Tijela ovih ljudi su naknadno ekshumirana i forensičkom pretragom je utvrđeno da su ubijeni. Identitet ovih četvoro ljudi je potvrđen DNK analizom 2005, ali preostalih 19 tijela još uvijek nije pronadjeno. Sudbina i pojedinosti više od 35 ostalih "deportovanih" lica ostaje nepoznata mada su, prema nalogu za deportaciju, trebala da budu izručena policijskim zvaničnicima u Čajniču, Srebrenici, Foči i Trebinju, na teritoriji okupiranoj od strane bosanskih Srba.

Pismo koje je bilo dostupno Amnesty International ukazuje na to da su prinudni nestanci navodno zaustavljeni nakon intervencije Ureda Visokog komesarijata UN za izbjeglice (UNHCR). Ovo pismo je poslato od strane UNHCR ureda u Štokholm, Švedska porodici jednog od "deportovanih" lica, Muhameda Pilavdžića, koji je uhapšen i deportovan iz Herceg Novog u zatvor policijskih snaga u Srebrenici, na teritoriji okupiranoj od strane bosanskih Srba 27 maja 1992, u kome se kaže da su bili svjesni da se radi o deportaciji i da su intervenisali kako bi ih u tome zaustavili.

Od 2004, advokati koji zastupaju porodice nestalih ljudi i preživjele, uložili su nekih 36 tužbi sudu u Podgorici zahtijevajući reparaciju. Zbog dugog odlaganja i kašnjenja u zakazivanju rasprava, advokati koji zastupaju porodice prvo su se žalili Osnovnom sudu (prvostepeni sud) i nakon toga su uložili dodatnu žalbu novoustanovljeom uredu za žalbe građana na postupke sudova, u Vrhovnom sudu u Podgorici. Rasprave u Osnovnom sudu u Podgorici su nakon toga zakazane za kraj 2005: rasprava u vezi prvog slučaja je trebala da se održi 20 oktobra 2005.

18 oktobra 2005, dva dana prije prve parnične rasprave, Državni tužilac Crne Gore je uložio zahtjev Krivičnom odjeljenju Višeg suda da dozvoli otvaranje krivične istrage protiv šestoro muškaraca koji su osumnjičeni za ratne zločine protiv civilnog stanovništva, odnosno sudjelovanje u "deportaciji" (Kt. br. 263/05, od 18 oktobra 2005). Ovaj prijedlog da se pokrene krivična istraga nije bio odobren od strane Višeg suda sve do 18 februara 2006, nekih četiri mjeseca kasnije.

- (5) U novembru 2006, tijela dva čovjeka "deportovana" iz Herceg Novog u Foču ekshumirana su u masovnoj grobnici u Miljevini u blizini Foče i naknadno identifikovana.

Amnesty International smatra da su tri građanska postupka za reparaciju čije su rasprave trebale da se održe tada, odložena iz razloga što je Državno tužilaštvo koje nastupa u svojstvu države Crne Gore (tuženi u ovim parničnim postupcima), zatražilo prekid ovih postupaka u skladu sa Članom 280 Zakona o parničnom postupku Crne Gore. Prekid se traži sve dok se ne utvrdi pojedinačna krivična odgovornost u navedenoj krivičnoj istrazi, na osnovu toga što nije moguće utvrditi da li je počinjen ratni zločin sve dok krivičnim postupkom ne bude utvrdjena pojedinačna krivična odgovornost.

U samo jednom od ova četiri građanska slučaja, sudija je odbio zahtjev Državnog tužioca da odloži postupak. Sudski postupci su odloženi u tri druga slučaja do, između pet i sedam mjeseci, da bi kasnije Građansko odjeljenje Višeg suda poništilo odluku o odlaganju.

Sudskim rješenjem od 28 juna 2006, u postupku vodjenom u Osnovnom sudu u Podgorici, sud je potvrdio da je Sanin Krdžalija, profesionalni muzičar tada u dobi od 22 godine, protivpravno deportovan u Foču 1992, čime je prekršena Konvencija UN o izbjeglicama iz 1951. Njegovoj majci i sestri je dodijeljena odšteta za duševne bolove prouzrokovane njegovom smrću. Međutim, njihov zahtjev za reparaciju po osnovu patnje zbog propusta vlasti da otvore istragu o "nestanku" - što se po Evropskom sudu za ljudska prava može smatrati neljudskim i ponižavajućim postupanjem shodno Članu 3 ECHR - bio je odbijen.

Na sličan način, 18 septembra 2006 Osnovni sud u Podgorici donio je rješenje kojim se dodjeljuje odšteta rodbini Suada Karačića, 26-godišnjeg konobara, koji je bio deportovan i ubijen u Foči 17 novembra, supruzi i četvoro djece Izeta Tufekčića, iz Višegrada u BiH, dodijeljena je odšteta u iznosu od EUR 120.000 za duševne patnje prouzrokovane smrću njihovog bližnjega. U oba ova slučaja zahtjevi za reparaciju njihovih patnji zbog propusta vlasti da otvori istragu o "nestanku" bili su odbijeni.

Amnesty International uvidja da se, u svakom od ovih šest slučajeva koji su do danas saslušani, država Crna Gora naknadno žalila protiv donesenih odluka, po osnovu između ostalog nepostojanja kauzalne povezanosti između postupaka crnogorske policije prilikom zatvaranja "nestalih" i njihovog uručivanja *de facto* vojnim i policijskim vlastima Republike Srpske, i njihove naknadne smrti.

Amnesty International podsjeća vlasti da bi, da nisu postupili na način kao što jesu, ova lica možda još uvijek bila živa, kao i da je izručivanjem ovih lica *de facto* vlastima RS, crnogorska policija svojim postupcima omogućila prikrivanje pojedinosti o njima, stavila ih van zaštite zakona i dovela do njihovog prinudnog nestanka, što se u skladu sa međunarodnim pravom smatra zločinom. Postupci crnogorskih vlasti, kojima je dozvoljen njihov prinudni nestanak takodje se, u kršenju međunarodnog prava, smatra da predstavlja **refoulement** odn. **prinudno vraćanje**.

U skladu sa međunarodnim pravom kojim se reguliše oblast ljudskih prava, u svim fazama njihovog hapšenja i protivpravnog zatvaranja, do prebacivanja van zemlje, crnogorske zvanične vlasti su odgovorne za kršenja i mogu se smatrati saučesnicima u **potvrdjenim** kršenjima izazvanim od strane vlasti Republike Srpske.

Amnesty International takodje primjećuje sa zabrinutošću da je 15 septembra 2006 Osnovni sud u Podgorici odbio zahtjev za naknadu štete koji je podnijela rodbina Safeta Buljubašića koji je bio "deportovan" i "nestao" iz razloga što je takav zahtjev zakonski zastario. (6) Sud je to obrazložio time da bi zakon o zastarjevanju običnih odšteta (zahtjevi za naknadu koji proizilaze iz bilo koje vrste štete, koja nije obavezno prouzrokovana krivičnim činom koji podliježe kazni zatvora od tri do pet godina) trebalo biti primijenjeno na ovu tužbu za naknadu štete.

Sud je počeo sa izračunavanjem ovog perioda od 1998, kada je u kontekstu podnošenja zahtjeva od strane njegove supruge da se penzija Saferta Buljubašića prebaci u korist njihove troje djece, proglašena smrt Saferta Buljubašića u Osnovnom sudu Goražde (rješenje 185/98, 18 avgust 1998). Amnesty International primjećuje da to nije konzistentno sa barem četiri druge odluke istog suda, kao i mišljenjem Osnovnog državnog tužioca u Osnovnom sudu u Podgorici (kao što je navedeno u pismu koje je Amnesty International primila od strane crnogorskih vlasti, vidi u tekstu).

Amnesty International izražava žaljenje da ovo rješenje Osnovnog suda u Podgorici za koje ona smatra da nije konzistentno sa načelom da ne smije biti primjene zakona o zastarjevanju kada se radi o međunarodnim zločinima uključujući i prinudni nestanak; ali čak i kada se primjenjuje zakon o zastarjevanju, on ne smije da važi u odnosu na radnje poduzete od strane žrtava, uključujući i rodbinu koja traži reparaciju. (7)

Amnesty International izražava zabrinutost što se Državni tužilac poslužio krivičnom istragom da bi na parničnom sudu tražio odlaganje parničnog postupka za reparaciju. Ova Organizacija smatra da po zakonu ne postoje razlozi za povezivanje dva postupka ili da odvijanje građanskog postupka bude spriječeno odlaganjem u krivičnom gonjenju.

Načelo 11 Osnovnih načela i smjernica UN za ostvarivanje prava na pravni lijek i reparaciju žrtava teških kršenja ljudskih prava i ozbiljnih povreda humanitarnog prava (u daljem tekstu: Osnovna načela UN, usvojena od strane Generalne skupštine UN na 60 zasjedanju održanom 24 oktobra 2005), obavezuje države da se žrtvama moraju obezbijediti pravni lijekovi, uključujući, "(a) jednak i bezuslovan pristup pravdi; (b) odgovarajuća, bezuslovna i neodložna reparacija za pretrpljenu štetu". Principom 8 se jasno stavlja do znanja da "riječ 'žrtva' takodje obuhvata direktnu porodicu ili izdržavane članove direktne žrtve".

- (6) U skladu sa dokazima podnesenim sudu, Safet Buljubašić, mehaničar (rođen 1950), njegova žena i tri kćerke su u aprilu 1992 pobjegli iz Goražda, BiH i našli utočište u kampu u Baošićima, Crna Gora. 26 maja 1992 on je uhapšen i prema dokazima - uključujući i odgovor tadašnjeg Ministra unutrašnjih poslova na parlamentarno pitanje 1993, u kojem se navodi da je on bio medju 37 lica koja su "deportovana" u Srebrenicu - izručen je *de facto* vlastima bosanskih Srba 27 maja 1992.
- (7) Načelo 23 - u okviru principa za zaštitu i unapredjenje ljudskih prava putem borbe protiv nekažnjavanja (E/CN 4/2005/102 i Dopuna 1) koji glasi: "Zastarjelost - krivičnog gonjenja ili kazne - u krivičnim slučajevima nije na snazi sve dok ne postoji efikasan pravni lijek. Zastarjelost se ne primjenjuje na zločine po međunarodnom pravu koji su po samoj svojoj prirodi nezastarivi. A kada se primjenjuje, zastarjelost ne važi u slučajevima građanskih ili upravnih tužbi podnesenih od strane žrtava koje traže reparaciju svojih šteta.

Amnesty International napominje da su građanske tužbe podnesene protiv Vlade Crne Gore, a ne protiv šest osumnjičenih koji se nalaze pod istragom. Organizacija također napominje da u skladu sa crnogorskim zakonom i Osnovnim načelima UN koji su citirani u ovom tekstu, ne postoji uslov da pojedinačna krivična odgovornost mora biti utvrđena prije nego se povede građanski postupak za reparaciju. U slučaju da se u krivičnom postupku utvrdi da su pojedinci odgovorni za navedena kršenja, tada im mora biti naloženo da obeštete državu. U Načelu 15 Osnovnih načela UN navodi se sljedeće: "u slučajevima kada se utvrdi da je fizičko ili pravno lice ili drugo lice odgovorno za reparaciju žrtve, takvo lice treba da obezbijedi reparaciju žrtvi ili da obešteti Državu ukoliko je Država već obezbijedila reparaciju u korist žrtve" (ovaj dio je naknadno podvučen).

S obzirom na činjenicu da u vrijeme svake od prvih rasprava, krivična istraga još nije bila počela, i imajući u vidu dužinu postupka u drugim krivičnim slučajevima u Crnoj Gori, Amnesty International izražava ozbiljnu zabrinutost da bi se pokretanje krivične istrage moglo upotrijebiti kao izgovor za odlaganje postupaka u parničnim sudovima za reparaciju žrtava deportacija iz 1992 i njihovih porodica.

Kako je prethodno napomenuto, Vlada Crne Gore ima obavezu da preživjelim žrtvama i porodicama preminulih obezbijedi punu reparaciju za prinudni nestanak članova njihovih porodica i za patnje koje su time izazvane, obuhvatajući odštetu, rehabilitaciju, zadovoljenje i garancije za neponavljanje. Organizacija napominje da je prošlo već 14 godina a da porodice preminulih još uvijek nisu u potpunosti obavještene o sudbini njihovih voljenih; u nekim slučajevima tijela njihovih najbližih su tek nedavno ekshumirana, dok za preostale njihova sudbina i ostale pojedinosti ostaju i dalje potpuno nepoznati.

Organizacija napominje da u građanskim parnicama koje su do danas vodjene, sud nije priznao nastavljanje patnji i bolova rodbine nestalih koje proističu iz činjenice da crnogorske vlasti ni nakon više od 14 godina nisu preduzele bilo kakve mjere, uključujući i krivičnu istragu, kako bi porodice obavijestile o sudbini ili pojedinostima o nestalim. Kako je već istaknuto, ovo se od strane Evropskog suda za ljudska prava smatra kršenjem prava rodbine nestalih. Amnesty International naglašava da se nadležnost Evropskog suda za ljudska prava u slučajevima prinudnog nestanka primjenjuje od strane Vijeća za ljudska prava Bosne i Hercegovine. (8)

Nerazdvojivom karakteristikom prinudnog nestanka smatra se kontinuirana priroda ovog kršenja, koje postoji sve dok se ne utvrdi sudbina i pojedinosti o žrtvama i sve dok se neko ne bude izveden pred lice pravde. Nacrt deklaracije UN o nestancima izričito navodi u Članu 17 sljedeće: "1. Činovi koji predstavljaju prinudne nestanke smatraće se da predstavljaju kontinuirani zločin sve dok počinitelj nastavlja da prikriva sudbinu i pojedinosti u vezi lica koja su nestala i o kojima činjenice i dalje ostaju nerazjašnjene". (9)

(8) Vidi primjer: Slučaj br. CH/99/3196, Avdo i Esmā Palić protiv Republike Srpske (Odluka o osnovanosti, 11 januar 2001); Slučaj br. CH/99/2150, Djordjo Unković protiv Federacije Bosne i Hercegovine (Odluka o osnovanosti, 9 novembar 2001).

(9) Vidi također Član 8 (1) (b) Međunarodne konvencije o zaštiti lica od prinudnih nestanka, (A/C.3/61/L.17), usvojene od strane Generalne skupštine, treći komitet, 27 oktobra 2006.

Zakonodavstvo u Crnoj Gori dozvoljava mogućnost podizanja građanskih tužbi za štete protiv državnih zvaničnika i nedržavnih subjekata za kršenja nacionalnog prava, dok se međunarodnim standardima takodje ukazuje na to da je država takodje obavezna da ponudi reparaciju uključujući odštetu žrtama ozbiljnih zločina, uključujući kršenja ljudskih prava. Ove obaveze su podvučene u Osnovnim načelima i smjernicama UN za ostvarivanje prava na pravni lijek i reparaciju žrtava kršenja ljudskih prava i ozbiljnih povreda humanitarnog prava. Definicija reparacije u ovom dokumentu obuhvata restituciju, odštetu, rehabilitaciju, zadovoljenje i garancije o neponavljanju.

Preporuke

Amnesty International preporučuje Ministarstvu pravde da omogući žrtvama i rodbini preminulih da im se neodložno i bezuslovno omogući dobijanje reparacije preko nacionalnih sudova ili administrativnih sistema ustanovljenih u tu svrhu.

Amnesty International takodje poziva Ministarstvo pravde da se neodložno, temeljito i bezuslovno sprovedu krivični postupci protiv svih osumnjičenih za umješanost ili saučesništvo u "deportacijama" izvršenim 1992 - uključujući i zvaničnike na svim nivoima vlasti, kako bi se što prije sudilo počiniocima.

Amnesty International preporučuje vlastima da sa vlastima Bosne i Hercegovine postignu odgovarajuće dogovore i omoguće da licima pozvanim u svojstvu svjedoka u postupcima protiv navedenih osumnjičenih za ove prinudne deportacije bude dozvoljeno da budu saslušana putem video-linka iz odgovarajućeg suda u BiH.